

# Բ ո վ ա ն դ ա կ ո թ յ ու ն

## Հ Ն Ա Գ Ի Տ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

*Գյուլամիրյան Հ.Ա., Լիխտենբերգեր Ա.,*

*Մուրադյան Ս.Ռ., Շրայբեր Տ., Ջարդարյան Մ. Հ.*

«Արտաքսատա» հայ-գերմանական հնագիտական ծրագրի  
2018-2021 թթ. պեղումների արդյունքների շուրջ.....5

*Գևորգյան Ա. Յ.*

Հ.Ա. Մարտիրոսյանի ներդրումը Հայաստանի հնագույն  
մետաղամշակության ուսումնասիրության գործում.....19

*Դեվեջյան Ս. Հ., Դավթյան Ռ. Հ.*

Նիզակի ծայրապանակներ՝ ր. թե՛ գավազանի գլուխներ.  
Լոռի Բերդի ձևավոր կոթառների շուրջ.....25

*Երիցյան Բ. Գ.*

Հայաստանի քարի դարի սկզբնական նյութական մշակույթի դերն  
ու նշանակությունը Հայաստանի պատմագիտության ոլորտում.....34

*Մանասերյան Ն. Հ., Բալյան Լ. Բ.*

Կենդանիների ազդեցությունը ուրարտացիների տնտեսական,  
կրոնական և մշակութային կյանքի հայեցակետերի վրա.....44

*Խուրավերդյան Ա. Յու.*

Արագածի հյուսիսարևմտյան լանջի՝ Լեռնակերտի դամբարանադաշտի  
նյութերի մարդաբանական տվյալների ուսումնասիրություն  
(հնեաախտաբանական ասպեկտ).....51

*Փիլիպոսյան Ա. Ս.*

Չորաց քարեր մեզալիթյան հնավայրի պեղումների  
նախնական արդյունքները (2014-2018 թթ.).....57

*Քալանթարյան Բ. Ա., Ջարիկյան Ն., Ֆերեշեթյան Վ.*

Գետահովիտ -2 քարայրում 2020թ. իրականացված պեղումների արդյունքները .....68

*Քոչարյան Գ. Գ.*

Դիլին ամրոց-սրբավայրը պատմամշակութային համատեքստում.....80

## Վ Ի Մ Ա Գ Ը ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

*Ադամյան Ս. Խ.*

Վիճագրական ուսումնասիրություններ Գեղարքունիքի մարզից .....87



## Պ Ա Տ Մ ՈՒԹ Յ ՈՒՆ

### *Ղազարյան Ռ. Պ., Ցականյան Ռ. Ա.*

Լազաշի տիրակալ Էաննատումը և Սուբուր երկիրը.....95

### *Ակոպով Ա.Ա.*

Մամրվանի գավառի ժողովրդագրական պատկերն  
ըստ XVI դարի օսմանյան հարկացուցակների.....101

### *Ամիրջանյան Հ. Հ.*

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ղուկաս Կարնեցու դպրոցաշինական  
գործունեության շուրջ.....111

### *Կավրելիշվիլի Ռ. Ա.*

Բրեստ- Լիտվսկի խաղաղության բանակցություններում  
(3-15. 12. 1917) թուրքական պատվիրակության մի խնդրի շուրջ.....118

### *Ավագյան Բ. Է.*

Ինչո՞ւ փակվեց Ալեքսանդրապոլի Պատվո բլուրի գերեզմանոցը  
(ըստ ՀՀ ազգային արխիվի փաստաթղթերի).....124

### *Հայրապետյան Ա.Ս.*

ՌՄԴԲԿ Ալեքսանդրապոլի զինվորական սոցիալ-դեմոկրատական  
կազմակերպությունը ռուսական առաջին հեղափոխության տարիներին.....132

### *Հովհաննիսյան Հ.Ա.*

Ռուբեն Հեյյանի համագործակցությունը Հայ բարեգործական  
ընդհանուր միության հետ.....142

### *Մովսեսյան Ն. Մ.*

1920թ. հայ-վրացական հարաբերությունների լուսաբանումը  
ժամանակի հայ պատմագրության մեջ.....150

### *Մելիք-Աղամյան Հ. Հ., Խաչանով Հ.Վ.*

Հայերի ավանդը Սովետական Ադրբեջանի նավթի և գազի ծովային  
հանքավայրերի բացահայտման և շահագործման մեջ.....158

## Ա Ջ Գ Ա Գ Դ ՈՒԹ Յ ՈՒՆ

### *Աբրահամյան Հ. Ա.*

Ավագ Հինգշաբթիի և Մեծ Պահքի ավարտի առնչությունների շուրջ.....166

### *Ավետիսյան Մ. Ս.*

Մետաղա ջրիմիկների տիպաբանական բնութագիրը.....176

### *Բազեյան Կ. Ռ.*

Շիրակի կանացիակերպ աղամանները.....183

### *Գևորգյան Լ. Պ.*

Ազգագրական սկզբնաղբյուրների տեղեկատվության դրսևորումը  
թանգարանային ցուցադրության մեջ.....191



*Խաչմանուկյան Մ. Հ.*

Տիկնիկը որպես բացառիկ երևույթ հայկական մշակույթում.....200

*Հուսիկո Ֆ. Ն.*

Հումանիտար ոգու կրողը՝ շարժական տեխնոլի ուսումնասիրող  
(Ա.Ա.Մարտիրոսյանի փորձով).....206

*Հայրապետյան Թ. Լ.*

Հակամարտությունը «Սասնա Շոեր» էպոսում.....212

*Պողոսյան Ա. Ա., Պողոսյան Լ. Ա.*

Արհեստները Գեղարքունիքում 19-րդ դ. վերջին և 20-րդ դ. սկզբին  
ըստ պատմագագրական նյութերի.....220

*Պողոսյան Մ. Հ.*

Բաղնիքի ծեսը հայոց մեջ.....228

**Բ Ա Ն Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն**

*Պետրոսյան Ա. Ե.*

Հին հայոց որոշ աստղագիտական պատկերացումների շուրջ.....236

**Մ Շ Ա Կ Ո Ւ Յ Թ**

*Այվազյան Գ. Մ., Հայրապետյան Մ. Ա.*

Ալեքսանդրապոլի գրական-երաժշտական բարքերի արտացոլումը  
«Սոխակ Հայաստանի» երգարանում.....243



# Содержание

---

## АРХЕОЛОГИЯ

|                                                                                                                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Гюламирян Г., Лихтенбергер А., Мурадян С., Шрайбер Т., Зардарян М.</i><br>Армяно-германский археологический проект «Артаксата»:<br>результаты раскопок в 2018-2021 гг..... | 5  |
| <i>Геворкян А. Ц.</i><br>Вклад А.А. Мартirosяна в деле изучения древнейшего<br>металлопроизводства Армении.....                                                               | 19 |
| <i>Деведжян С. Г., Давтян Р.</i><br>Втоки копий или головы жезлов? О фигурных втоках из Лорибердских погребений.....                                                          | 25 |
| <i>Ерицян Б. Г.</i><br>Значение и роль начальной материальной культуры<br>каменного века в истории Армении.....                                                               | 34 |
| <i>Манасерян Н. У., Балян Л. Б.</i><br>Влияние животных на экономические, религиозные и<br>культурные аспекты жизни урартов.....                                              | 44 |
| <i>Худавердян А. Ю.</i><br>Исследование антропологических материалов могильника Лернакерт из<br>северо-западного склона Арагаца (палеопатологический аспект).....             | 51 |
| <i>Пилипосян А. С.</i><br>Предварительные результаты раскопок мегалитического памятника<br>Зорац Карер (2014-2018 гг.).....                                                   | 57 |
| <i>Калантарян И. А., Зарикян Н., Ферешетян В.</i><br>Результаты раскопок пещеры Гетаовит-2 в 2020 г.....                                                                      | 68 |
| <i>Кочарян Г. Г.</i><br>Крепость-святилище Двин в историко-культурном контексте.....                                                                                          | 80 |

## ЛИТОГРАФИЯ

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Адамян С. Х.</i><br>Эпиграфические исследования в Гегаркуникской области..... | 87 |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|

## ИСТОРИЯ

|                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Казарян Р. П., Цаканян Р. А.</i><br>Правитель Лагаша Эаннатум и страна Субур..... | 95 |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|



|                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Акопов А. А.</i>                                                                                               |     |
| Демографическая картина Мамрванского санджака согласно османским налоговым спискам XVI века.....                  | 101 |
| <i>Амирджян А. О.</i>                                                                                             |     |
| О вопросе образовательной деятельности Католикоса всех армян Гукаса Карнеци.....                                  | 111 |
| <i>Каврелишвили Р. А.</i>                                                                                         |     |
| Одна из задач турецкой делегации на Брест-Литовских мирных переговорах (03-15. 12. 1917).....                     | 118 |
| <i>Авагян И. Э.</i>                                                                                               |     |
| Почему было закрыто кладбище на Холме Чести в городе Александрополе (по документам Национального архива РА) ..... | 124 |
| <i>Айрапетян А. С.</i>                                                                                            |     |
| Александропольская военная социал-демократическая организация РСДРП в годы Первой русской революции.....          | 132 |
| <i>Оганнисян Г. А.</i>                                                                                            |     |
| Сотрудничество Рубена Геряна с Армянским благотворительным общим союзом.....                                      | 142 |
| <i>Мовсисян Н. М.</i>                                                                                             |     |
| Освещение армяно-грузинских отношений 1920 года в историографии Армении того времени .....                        | 150 |
| <i>Мелик-Адамян Г. У., Хачанов Х. В.</i>                                                                          |     |
| Вклад армян в открытие и освоение морских нефтегазовых месторождений Советского Азербайджана .....                | 158 |

## Э Т Н О Г Р А Ф И Я

|                                                                                                  |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Абраамян А. А.</i>                                                                            |     |
| Великий Четверг и Последний День Великого поста.....                                             | 166 |
| <i>Аветисян М. С.</i>                                                                            |     |
| Типология металлических чаш для питья воды.....                                                  | 176 |
| <i>Базеян К. Р.</i>                                                                              |     |
| Антропоморфные солонки Ширака.....                                                               | 183 |
| <i>Геворгян Л. П.</i>                                                                            |     |
| Отображение информации этнографических источников в музейной экспозиции.....                     | 191 |
| <i>Хачманукян М. Г.</i>                                                                          |     |
| Феномен куклы в армянской культуре.....                                                          | 200 |
| <i>Хуако Ф. Н.</i>                                                                               |     |
| Носитель гуманитарного духа, изучающий мобильный техно- (с учетом опыта А.А. Мартirosяна). ..... | 206 |



*Айрапетян Т. Л.*

Конфликт в эпосе «Сасунские Удальцы».....212

*Погосян А. А., Погосян Л. А.*

Ремесла в Гегаркунике в конце XIX в. и в начале XX в.

(по историко-этнографическим материалам) .....220

*Погосян С. Г.*

Банальный ритуал у армян.....228

## Ф И Л О Л О Г И Я

*Петросян А. Е.*

О некоторых астрономических представлениях древних армян.....236

## К У Л Ь Т У Р А

*Айвазян Г. С., Айрапетян С. А.*

Отражение литературно-музыкальных нравов Александрополя в

песеннике «Соловей Арменин».....243



# Contents

---

## ARCHAEOLOGY

---

|                                                                                                                                                                                                     |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Gyulamiryan H. A., Muradyan S. R., Zardaryan M. H., Lichtenberge A., Schreiber T.</i><br>The Armenian-German Archaeological Project: Results from the<br>Excavations in Artaxata 2018–2021 ..... | 5  |
| <i>Gevorkyan A. C.</i><br>H. A. Martirosyan's Contribution to the Study of Ancient Metal Production of Armenia .....                                                                                | 19 |
| <i>Devedjyan S., Davtyan R.</i><br>Spear Butts or Sceptre Heads? Towards the Ferrules from Lori Berd .....                                                                                          | 25 |
| <i>Yeritsyan B. G.</i><br>The Meaning and Role of Stone Age Original Material Culture in the History of Armenia .....                                                                               | 34 |
| <i>Manaseryan N. H., Mirzoyan L. B.</i><br>The Role of Animals on the Economic, Religious and Cultural Life of Urartians .....                                                                      | 44 |
| <i>Khudaverdyan A. Yu.</i><br>Study of Anthropological Materials from the Lernakert Burial Ground from<br>the North-Western Slope of Aragats (paleopathological aspect) .....                       | 51 |
| <i>Piliposyan A. S.</i><br>Preliminary Results of Excavations at the Megalithic Site Zorats Karer (2014-2018) .....                                                                                 | 57 |
| <i>Kalantaryan L., Zarikyan N., Fereteshyan V.</i><br>The Results of the Excavations Carried Out in Getahovit-2 Cave in 2020 .....                                                                  | 68 |
| <i>Kocharyan G. G.</i><br>The Fortress-Sanctuary Dvin in Historical and Cultural Context .....                                                                                                      | 80 |

## LITHOGRAPHY

---

|                                                                          |    |
|--------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Adamyanyan S. Kh.</i><br>Epigraph Studies in Gegharkunik Region ..... | 87 |
|--------------------------------------------------------------------------|----|

## HISTORY

---

|                                                                                                                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Ghazaryan R. P., Tsakanyan R. A.</i><br>The Ruler of Lagash Eannatum and the Land of Subur .....                                                                   | 95  |
| <i>Akopov A. A.</i><br>Demographic Image of Mamryan Sanjak according to the<br>Ottoman Tax Lists of XVI Century .....                                                 | 101 |
| <i>Amirjanyan H. H.</i><br>About the Educational Activity of Catholicos of All Armenians Ghukas Karnecy .....                                                         | 111 |
| <i>Kavrelishvili R. A.</i><br>One of the Tasks of the Turkish Delegation at Brest-Litovsk Peace Talks<br>(December 3 -15, 1917) .....                                 | 118 |
| <i>Avagyan I. E.</i><br>Why was the Cemetery on the Hill of Honor Closed in the<br>City of Alexandropol (according to the Documents of the National Archive RA) ..... | 124 |



## *Hayrapetyan A. S.*

The Russian Social Democratic Labour Party (RSDLP) Alexandropol  
Military Social-Democratic Organization During the First Russian Revolution.....132

## *Hovhannisyan H. A.*

Cooperation of Ruben Heryan with the Armenian Charitable General Union .....142

## *Movsesyan N. M.*

Coverage of the Armenian-Georgian Relations of 1920 in the  
Historiography of Contemporaries of Armenia.....150

## *Melik-Adamyan H. H., Khachanov Kh. V.*

Armenians' Contribution to the Discovery and Exploitation  
of Marine Oil Desposits of Soviet Azerbaijan.....158

## **E T H N O G R A P H Y**

### *Abrahamyan H. A.*

The Maundy (Holy) Thursday and the Last Day of Lent.....166

### *Avetisyan M. S.*

Typological Features of Metal Water Pewters.....176

### *Bazeyan K. R.*

Womanlike Salt Cellars of Shirak.....183

### *Gevorgyan L. P.*

Displaying Information of Ethnographic Sources in Museum Exhibition.....191

### *Khachmanukyan M. H.*

The Doll as an Exceptional Phenomenon in Armenian Culture.....200

### *Huako F. N.*

Bearer of the Spirit of Humanity - Researcher of Mobile Techno  
(by experience of A.A. Martirosyan).....206

### *Hayrapetyan T. L.*

Conflict in the Epic "Daredevils of Sasoun" .....212

### *Poghosyan A. A., Poghosyan L. A.*

Crafts in Gegharkunik at the end of the 19th Century and at the Beginning  
of the 20th Century (according to Historical and Ethnographic Materials).....220

### *Poghosyan S. H.*

Bathing Rituals among Armenians.....228

## **P H I L O L O G Y**

### *Petrosyan A. Y.*

Some Astronomical Notions of Ancient Armenians.....236

## **C U L T U R E**

### *Ayvazyan G. S., Hayrapetyan S. A.*

Reflection of the Literary and Musical Mores of Alexandropol  
in the Songbook "The Nightingale of Armenia" .....243